

ש י ר ת ו ש ל י ע ק ב כ ה ן

עום ומבקשים את "שושנת-הזהר", או את "פרח-התכלת", כפי שקראו לה הרומנטיקנים של המאה התשע עשרת, ואינם מוצאים אותה. ואם אלה שנים יתעו לבקשה בכל מרחבי "מלכות האנדרה", לא ימצאוה, לפי שאינה קיימת אלא כחזון רוחם ובכיוסיהם. אלא שעד שבן-המלך המכושף שלנו תועה במלכות האנדרה ומבקש את שושנת-הזהר שלו, הייתה שופע עלינו מפלאי מהמדיה של אותה השושנה הטמירה — טוריה-ה, שאין משלם ליופי, לעדינות הצבעים ולקסם המוסיקליות שלהם. והרי דוגמה קטנה אחת לחמרת מכהולו ועושר הצבע עים של המשורר:

**רְכִיבֵי גִבְשׁוּשׁוֹת בְּטוֹרִים נְגָרִים.
עָרֵב שָׁבוּ וְסִפְרֵי נֶהֱבַּ מְרַפְרֵף
וְהָרִי אֶרְבָּן מְהַבֵּה וְעוֹמֵם,
וְסִפְּרֵי הַקָּרִים עַל גְּדוֹתָם —
בְּנֵי קֶסֶף, בְּנֵי אֶשֶׁלֶס רֶחַת מְכַלֵּת בָּהֶם.
עַל סוּד זָלָה, שָׁם צָף בְּדַמְמָה פְּרוֹשָׁה—
וְשָׁמַיִם בְּאָדָם יִלְהָטוּ...**

ציור זה הוא כולו רטט ותנועה וריב רוח, כולו צח וניגון, ויותר ממה שאתה רואה אותו בהוש, אתה מכושף על ידי המוסיקליות שבו. כל מלה כאן הריהו צלילי-כינור ענוג דס מן העק, המרעוד את מיתרו לכך.

ואכן זהו טיבו הפיוטי של יעקב כהן: מנג'אמן הוא סמדרנה רמה. הלשון העברית הריהו בידו כנוג'ן של סארא-סאטה והוא מפיק ממנה צלילי-זהב עמר קים ורכים, הנוסכים עליך קסם שאין לעמוד בו. מבחר שיריו הרי הם מנגינות לאמתו של דבר, ואם רצונך לטעום אותם לכל מלוא נעימותם, התמכר למר סיסה שבהם, הנח לטורים ולמלים המתור קים להשתפך בנפשך בנגינה. עם כל הקסם של התמונות שהוא מצייר, עם כל הפלא שבמסך הצבעים — הטת אונך לרינתו של השיר, לסימפוניה הרכה של קולות וצלילים הכובעים ועולים ממנו. הטורים, המלים והחרוזים הילכים וזור-מים בקצב הרמוני בקילוחי-הכסף של מעיין, מנעימים את אונך ונבלעים בנפשך לכל מלוא המתקנות שבהם — וזה כוחו ועצם סעלתו של שיר מבחורי שיריו של המשורר שלנך ושל כל משורר בכלל. "מוסיקה קול'ים כל, וזה ש" אר אינו אלא ספרות", מנדיך פאול ווארלן את מהותה של השירה, ויעקב כהן קים במיטב שיריו את התבועה הזאת כמלואה, לפי שיש בהם מוסיקה נפלאה לאמתה.

אירע ליעקב כהן מאורע גדול בחייו, שהשפיע השפעה עצומה על כל השירה שלו וסיוע לפתוח את מסורות הנגינה שבנפשנו — הוא ישב כמה שנים בשווייץ, שלמד בה. ארץ זו על כל מהי מדיה והדר תפארתה שאין משלם, על כל מראותיה הנשנבים והערינים כאתר, היתה לו למולדת שניה והוא ינק ממנה יופי ורוח הקודש ושפעת מוטיבים וצב-עים וצלילים:

**הִתְהַה הַלְוָצִיָה הִיָּפָה לְמַקְלֵט הַדָּר אֲבִיב
נְעוּרַי. (רלי'ם)**

הריהו אומר על מולדתו הרוחנית הזאת, שהקדיש לה חלק גדול של שיריו (הלוציה, קעודל'ב). היא-ידי-שווייץ אלה, שמראותיה של ארץ-המדיה זו ופרטני מליצתה, יפיה ומתיקנותה של הלשון העברית נזדווגו בהם זיווג הרמוני ומצודר-לב, ראויים הם למחקר מפורט בבני עצמו, ואין כאן מקום לייחד עליהם את הריבוע, המשורר העברי הצעיר, שספג כנפשו הצמאה ליופי את גילויי אלהים במראותיה של "הלווציה היפה", פרע לארץ זו שכר הכנסת אורחים ביד נדיבה ובפורנות יתירה, וכדאי היה שאחד המסודנטים של אותה, "אלמהד מאטאר", שהמשורר שקד על דלתותיה מיטב שנות עלומיו, יכתוב דיטרטאציה על הנושא, "ארץ שווייץ בשיריו של המשורר העברי יעקב כהן".

י. ל. ברך

**מָה עֵתֵר הַחַיִּים, אֶצְלֶךָ סְבִיב לִי?
מָה כְּלִי-פָאָר עוֹלָמוֹת, בְּלִבְכִי נִתְתָּ?
רַק צְעָלִים הֵם חוֹרִים מֵאוֹרֶךְ הַנְּגוּז,
קוֹים מְטַשְׁטָשִׁים מֵצְלֶמֶךָ אֶתָּה.**

**וְאֲנִי שְׁתוֹת צְמָאֵי מִמְקוֹר הַמְקוֹרוֹת,
וְאֲנִי רִחֵץ אוֹתִי בְּאוֹר הָאוֹרוֹת —
אֵת פְּנִיךָ, פְּנִיךָ שְׂאֵפְטִי לְרֵאוֹתִי**

**יָדָא יָרְאֵנִי אָדָם וְחַיִּי — וְיֵהִי בְּנִי
בְּשִׁעַת הַגְּדוּלָה תִּקְוֵנוּ לוֹ אֲמוֹתוֹ —**

**אֲדוֹנָי: הִי רַק רַבֵּעַ כָּל אוֹרֶךְ לִי הָאָרֶז;
אֶפְלָה-בּוֹ בְּצִפְרֶת וְאֵהִי לְבָעַר...**

אם אנו מבקשים דוגמאות להתלהבות רליגיוזית עליונה זו, אין אנו מוצאים אותן אלא במסורתי תהלים ("כאל תע' רוג על אפיקי סים", "ברכי נפשי" וחדת רים), בשירים הרליגיוזיים של שלמה בן גבירול (בייתור "כתר מלכות"), "זמיר אלהים" (כפי שקורא לו היינה) ובמכתר שירי-הקודש של משה אכן עזרא. בנידון זה הרינו רואי את יעקב כהן כממשיך המסורת של השירה העברית המקראית והספרדית.

ומיד-העולם שלנו אינו נהנה מתפאר-תו של הקוסמוס כמסתכל אובייקטיבי העומד מחוצ' לו, אלא הוא קולט את מלוא כל העולם כולו בקרבו. האני שלו מהמזג עם כלל האוניברסום החמוגות גמירה וחיונותו של זה מתרגשים בנפשו של המשורר לכל גילוייהם:

**לְרִלְיֵי, לְרִלְיֵי לְרִלְיֵי לְרִלְיֵי הַלְאָה, לְנַפְשֶׁךָ
הַלְאָה:**

**עוֹלָם אֵינְנוּ יֵשׁ אֶרֶץ תְּלוּם וְכָה הַתְּבַשְׂמָתִי;
אֶתָּה גַם סֵלַע, גַּם שִׁחַק וְאוֹר וְהַעֲרֵב
בְּךָ הוּא...**

**שִׁחַק מִן הַסֵּלַע, שִׁחַק וְשִׁטָּף עִם הַיָּאוֹר
מְתַנַּקָה.**

**הַקָּדֵר מִקַּל עֲבָרִים וּבְקוֹת מַעֲלָה גַּצְנָךְ.
(קס"ד)**

"עולם איננו, יש ארץ-תלום ובה הת' כשפת" — דברים אלה הייתי קובע בתור מוטו על גבי כרך שיריו של יעקב כהן. וזוהי תמצית מהותו הפיוטית: נפשי נתכשפה בתוך ארץ-תלום. החיונות הממשיים שמסביבו פים הם יותר מקי מלהיות משיים, נפלאים הם מלהיות מציאות, שאדם קולט אותה בחושיו. "עמוק הוא העולם, עמוק מכפי שמרמה הליצה" (נימשה). כל דבר פשוט שבפשימים, שאתה סבור עליו שהנך מכיר אותו, לאמתו של דבר מופלא הוא מדעתך ואי אתה יכול לעמוד עליו. איך מלבב זה המתבוסס בזרי תמה, סלע דומם זה השסוף ננהות הלבנה, אנם זה הסכחיל בכל מלוא זיוו בצהרי יום, אי אתה יכול לתפסם בחישיך הכלתי-מושלמים אלא תפוסה קלושה, רפרופית, וכעצם אינם אלא אנדות-פלאים המסתי-רות את התעלומה האצורה בקרבם מעיני המסתכל.

**בְּן מִלֶּךְ אֶתָּה נִסְתָּר הַתּוֹצֵה בְּמַלְכוּת
צְנֻדָה. (קס"א)**

אומר המשורר שלנו על עצמו, ויפה אמר. עיני השכורות מקסם יפיו של העולם ומן המסתורין שלו אינן רואות בו אלא "מלכות אנוה" — שהרי אי אפשר ש"הממשות" תהיה נאה ומופלאה כל כך...

ומה טיבו של בן-המלך במלכות-האנדה? מה הוא מבקש בה? —

**וְאֲנִי בְּתוֹלָמוֹת נְעוּרַי רַק בְּקִשְׁתִּי תְּמִיד,
בְּדֵי אֶרְצִיעַ.**

**עַל פְּנֵי הַר וְגַי שׁוֹשַׁנַת וְנָרִי בְּקִשְׁתִּי —
לֹא מְצִאֲתִיהָ:**

כך גורלם של בני מלכים, שנתכשפו במלכות-האנדה, מאז ומעולם: הם תו-

שבקלים. שורש נשמתו הוא הנגינה, השירה, והכל נהפך בבית-היוצר של רוחו לומר. הכרך הראשון של כתביו, המהויק חמש מאות יחמשים ושבעה עמידים, הריהו אשר של שירה, שפעת רגנים ומנגינות, המרהימה אותנו ביוב עשרה. למעלה מארבעים שנה עמד הזמיר שלנו על דוכנו. ואמר שירה, ומעיני לא דלל ועדין הוא מלא והריהו הולך ורופע את צלילי זהבו כזרם שאינו פוסק בכיפי עלומיו.

ואלם משוררנו לא תתם נעים-זמירות הוא, השר בכל העולה על רוחו, משום שלבך נוצר, אלא נתמנה לו יעוד במל' בות-השירה והנגינה — הוא, "זמירו של עילם", כפי שהיא אומר על עצמו. ואכן אמת הרבר: יעקב כהן הוא הזמיר של תפארת עולמו של הקודש ברוך הוא לכל שפעת מראותיו, חיונותיו, גילויי ונוניו שאין להם סוף. לבך נוצר וזוהי המלאכות שלי — להפוך את מראות העולם הזה לנגינות, לציר את הפלא ואת ההוד יאת הנשנב שבארץ ושמים, את הגלוי ואת הנסתר, את המפורש ואת הסתום, את הנראה לעין ואת התעלומה הכמוסה בדמדומים וברקמת האפלה — ולאמור שירה. הוא מלא התפעלות — וזוהי היא עצם המקור, ששירתו נר דעת ממנו. והיך אפשר שלא להתפעל? אלהים מהדש בכל יום את מעשי כראשית, והמראות והחיונות המתגלים לעיניך בשעה זו אינם דומים לאותם שראית שעה אחת קודם לכן, העולם מתחלף הילוף שאינו פוסק ומנצנץ ומבהיק ומתנוסס בעתרת נוונים וכניר נוונים, מתכסה בצלילי-משו ענונים ובעציה אפלה הרקומה זהרי כוכבים — וחוד ומתגלה למחר ביופי חדש ורענן שלא היה כמותו. איך אפשר שלא להת' פעל? ראשי ענקי ההרים שבשווייץ, העטורים שלג עולמים, יוקדים ולוחטים בלהבי החמה השישעת, פלגי הרים מקפי צים ומדלגים ממורד למורד ומזורים את זמרתם הנצחית, שאין כמותה לנועם ולמתקנת, אשדות-המים משתפכים מראש יד וצור בכוח נערץ ובכל ההוד והודי של סלסלת-הכסף שלהם המבי היקות בחמה, אנטי-התכלת המוקפים הרים מכשפים את העין בזיום הכחול ומעבירים את האדם על דעתו ביפים שלא מן העולם הזה. וכשירור הערב ובאה השעה הגדולה "שעת התכלת", והעולם מתעטף בטלית של תכלת ידומס ועוצר את נשימתו, ואפסי החלל מת' מלאים, "תהיה" גדולה ותעלומה, שאהר מרגיש אותה בכל הנימים החבויות שבנפשך — איך אפשר שלא להתפעל מכל הפלאות הללו, המתרגשים עליך ומסביבך אותה שעה? לבו של המשורר מלא מכל החיונות הללו לאין הכי-הם מכרועים אותו בתפארתם, שאין להגותה בניב ולשון, ומשברים את נפ' שו בזוממותם, שאין חושיי של אדם עלולים לקלטה. ואז הוא מתאזה להפשיט מעליו את הקליפה ההמרת המצרה את נשמתו ואינה מניחה לה למצות את התפארת הזאת לכל מלוא עמקה, להרוג מתוך המסגרת המצומצמה של יצור אדמה ולהשקיע את נפשו ללא-שיר בתוך הדר הטוסמוס, ובהתלהבות של קדוש המשתוקק להתמוג בתוך האלהות הריהו קורא:

הִי, קַח אֶת נַפְשִׁי אֱלֹהִים!

זוהי רליגיוזיות עליונה, שרק יהודי סגולה זוכים להגיע למדרגתה. בשירה העברית החדשה יחיד הוא יעקב כהן לכיסופייה אלה, הנובעים מתוך רגש ההתפעלות לזרי גילוייו של היוצר במעשי היצירה שלו. בשירה העברית החדשה אינו יודע שיר אחר, שאפשר להעמידו בשורה אחת עם השיר הקטן "פני יי" (בו) לכליון-נפש לאלהים, לתשוקה לזהות, "לשתות ממקור המקור רות":

**מִעֲמִקֵי כְלִי-תְהוֹמוֹת, כָּל מַעֲיָנוֹת נַשְׁמָתִי
לְךָ, אֵל מִסְתַּתֵּר, אֶקְרָא — שְׁמַע תַּפְלָתִי:
דְּרִשׁ, אֵל, מָה תִּדְרַשׁ מֵאֵתִי — הַנְּגִי!
רַק תִּרְאֵנִי פְּנִיךָ, פְּנִיךָ תִּרְאֵנִי.**

זמיר! עוף יפהקול ונעים-זמירות זה, המשמיע את רינתו עם בוא האביב וממלא בערבים את חללו של האויר צלילי-פלא, הנובעים מתוך מעמקי לבו הקטן, כשם שמי המעין הזכים מפכים מתוך מעמקי האדמה. הוא שר, משום שאי אפשר לו שלא לשיר, משום שכך הוא יעודו בעולם. יעקב כהן זמיר הוא, נפשו מעיין שירה והוא "רן כרון הצפור", כמו שאומר ג'יתה ("איך זיננע וויע דער פאנגעל זינגט"), וזה כחו. כינור-רוח הוא, שמיתריו המתוהים מרטטים ומנגנים מאליהם לכל טנע קל

שוב מנשבת עליו רוח שהרית, והוד יונות צעירים ורעננים מנצנצים ועולים לפני ומתנוססים בכל צבעי הקשת; צליל לים ענונים כובעים ועולים מנאות הנער רים הרחוקים, מרעדוים בלב נימין שנשר תתקו ונאלמו זה כבר והוזורים ומחיים בקרבי תלומות נשכחים, צבא מראות ותמונות מימים עברי, רגשות ומחשבות ומאווים ושאיפות, שרגשו והמו לשעבר בנפש הצעירה והתוססת, ועולם העלומים קם ועומד לפני בכל הממשות המופלאה שלו. הכרך הראשון של כתבי יעקב כהן), שאף על פי שנדפס לפני שנתים לא הגיע לירי (במסדומה גם לקהל הקור' אים האחרים) אלא לפני זמן מועט, הוא שהשרה עלי את הקסם הזה, והריני מחד זיק לו טובת על השעות של קורת רוח גדולה שגרם לי על ידו שהחזירני שוב אל גן העדן האכזר של ימי הכחורים.

הסדר נעורים, אהבת נעורים הרי הם מן הדברים, שאינם נעפרים מלבו של אדם עולמית והנם מלווים אותו כל ימרו תיו כנגינת-לווי מתיקה ההומה בקרבו שלא מדעתו, כגילוי ראשון של עדנת החיים, כנשיקת פי אם, ספר יפה ומצודר לב, שקראת אותו כנעזותך, הריהו מנכי סי צאן ברזל, שנשתקעו בנפשך לעולם, והרושם שעשה במסכת רוחך הצעירה, לא יפוג ולא ימהה מקרבך כל הימים, וכשאתה חוזר וקורא אותו לאחר שנים רבות, אתה מועם שוב מעין אותה הנעיר מות, שגרם לך לפניך, ובסרבר מתעורי רים אותם הרגשות וההרהורים והרמזי-נות, שהוליד בקרבך עם קריאה ראשונה ושנקלמו ונאציו לעולם באחת הפינות החבויות שבנפשך.

מעין זה אירע לי כשתורתי וקראתי את השירים המכונסים בכרך הראשון של כתבי יעקב כהן. את מרכיתם ידעתי משכבר הימים, ואף על פי כן נעמו וער' בו עלי עכשיו, כשם שנעמו וערבו עלי בשעה שקראתי אותם ראשונה. קסמם לא פג כמרוצת השנים הרבות, שעברו מאז ועד עתה, והרי הם חמודים וענוי נים. ורכים ככיום שיצאו מתחת עטו של המשורר, אלא שבשבילי אני, שקראי תי אותם בשעתם בכתבי-ההעת שבאותם הימים ושנמצאתי אז בסחיצתו של המשורר נתווספה תוספת קסם, שמקורו בזכרונותי מאותם הומנים. כל שיר סמרבית השירים הללו היה לי מעין ברכת שלום סימי העלומים הרחוקים ועורר בקרבו רשמו הסביבה והמצב, שהייתי נתון בהם כשקראתי אותו ראי שונה, ולפיכך היה הכיב עלי עכשיו חיבה יתירה.

מהי עצמותו הפיוטית של יעקב כהן, עיקר מהותה של בתי-השירה שלו? הוא עצמו הנריר זאת הנדרה יפה שאין למע' לה ממנה בשירו הנחרד, "על במתי נשה":

**וְקוֹל הַמַּעֲיָן לֹא יִחַדַּל וְהַרוּחַ תִּרְדַּךְ יִבְרָרְךָ
וְכָלִי מְנַגֵּינֹת מְנַגֵּינֹת:**

**וְכַמְקָדָם יִקְדִירוּ צוּרִים מְסָבִיב, נְאוֹתִי
אֶרֶץ יִישְׁנו —**

**וְאֲנִי אוֹמֵר לְלִבְכִי:
עוֹלָם! הִנֵּה הָעוֹלָם, וְאֲנִי — זְמִירוֹ שֶׁל
עוֹלָם! וְכִבֵּב**

זמיר! עוף יפהקול ונעים-זמירות זה, המשמיע את רינתו עם בוא האביב וממלא בערבים את חללו של האויר צלילי-פלא, הנובעים מתוך מעמקי לבו הקטן, כשם שמי המעין הזכים מפכים מתוך מעמקי האדמה. הוא שר, משום שאי אפשר לו שלא לשיר, משום שכך הוא יעודו בעולם. יעקב כהן זמיר הוא, נפשו מעיין שירה והוא "רן כרון הצפור", כמו שאומר ג'יתה ("איך זיננע וויע דער פאנגעל זינגט"), וזה כחו. כינור-רוח הוא, שמיתריו המתוהים מרטטים ומנגנים מאליהם לכל טנע קל

(*) כתבי יעקב כהן, כרך ראשון, שירים, חלק ראשון — נעורים ונדודים, חלק שני — סבין החרבות. יצא על ידי הועד להוצאת כתבי המשורר. תל-אביב, תרצ"ח.